

7 februari 1941

Een stille week vol kou, snijdende wind. Dit jaar duurt de winter lang. Het zal voor arme mensen moeilijk zijn, want kolen zijn moeilijk te krijgen. Mijn broer moest zijn kolen (vijf zakken) zelf halen op de fiets. Ja, de tijden zijn veranderd. Tegenwoordig is niet de klant koning maar de winkelier.

De kinderen eten veel brood. Ik zou nooit uitkomen als ik niet elke week bonnen kreeg voor twee broden. Ook mijn schoonmoeder stuurt er af en toe een paar die ze van kennissen krijgt die weinig brood eten. En ik krijg bonnen van een buurvrouw wier man we ervan verdenken pro-Duits te zijn. Hij tolkt voor Duitse officieren, ik heb hem een keer met hen gezien en soms staat er een Duitse auto voor de deur. Met die vrouw maak ik af en toe een praatje. Ze is gesloten, op zichzelf. Terloops vroeg ze me of ik veel kopzorgen heb over de bonnen. Ik zei: 'Ja, met brood is het een heel gedoe.' Sindsdien gooit ze elke zaterdag broodbonnen door de brievenbus.

Ik vind dat heel aardig, maar toch benauwt het me. Want zij weten dat wij Joden zijn en zij sympathiseren met Duitsland. Of is zij alleen pro-Duits en geen NSB'er? Er zijn ook NSB'ers die het Joodse vraagstuk een schande vinden. Of heeft ze medelijden met ons en heel andere ideeën dan haar man? Ze is zonderling en je zou het je bij haar kunnen voorstellen. Of maakt ze zichzelf diep in haar hart verwijten dat het zover is gekomen en wil ze mij zo haar sympathie laten blijken?

Ik schaam me ervoor bonnen van haar aan te nemen, maar Coen zegt: 'Ze weigeren zou een belediging zijn, je weet toch niet precies hoe het zit. Tussen pro-Duits en Jodenhaat bestaat een groot verschil. Deze vrouw vindt vast en zeker dat de Joden onrecht wordt aangedaan en wil op haar manier de schuld lenigen die haar geen rust geeft.'

Ik schaam me ervoor, voel me er eerloos bij. Maar omdat ik vogelvrij ben, moet ik de judasbonnen wel aannemen, beledigen mag je deze mensen niet. Ze kunnen

ons schade berokkenen.

In Hilversum schijnt een soldaat die op wacht stond op slinkse wijze te zijn beschoten. Omdat de dader ontkwam en zich niet meldde, werden er 35 burgers gearresteerd, onder wie enkele artsen. Een laffe daad, nu moeten onschuldige mensen ervoor boeten. Als hier in Amsterdam alles maar rustig blijft. Gebeurt er wat, dan moeten Joodse mensen er ongetwijfeld voor boeten. Daarom vind ik zulke daden verschrikkelijk en verafschuw ik ze. Niemand heeft er profijt van, ze richten alleen maar veel schade aan.

Mei 2021 verschijnt het dagboek bij Musketier Verlag (Bremen)

Die deutsche Jüdin Paula Bermann, die in den Niederlanden beheimatet war, führte von 1940 bis 1944 ein Tagebuch. Das Tagebuch ist ein beklemmender Bericht über die Welt im Krieg, ihre niederländische Familie, ihre Familie in Deutschland und das heraufziehende Elend. Sie ist politisch sehr gut informiert und beschreibt detailliert den Alltag in Amsterdam und ab 1942 aus dem Versteck in Jutphaas. Zwischen den Zeilen sind ihre Ängste und Sehnsüchte und ihre Abneigung gegen eine aufgezwungene Identität zu lesen: sowohl deutsch als auch jüdisch. Als Deutsche wird

sie misstrauisch beäugt, als Jüdin gejagt. Bermanns Tagebucheinträge sind durchdrungen von Melancholie, Wut, Sorge um ihre Kinder, Abneigung gegen ihre Landsleute und Angst vor Verrat.

Noch nie hat es eine so leidenschaftliche und präzise Beschreibung eines Lebens in den besetzten Niederlanden gegeben, geschrieben von einer deutschen Jüdin. Das Tagebuch endet abrupt: Im Frühjahr 1944 werden Paula, ihr Mann Coen und

ihre Tochter Inge verraten, verhaftet und über Westerbork nach Bergen-Belsen deportiert. Kurz vor der Befreiung sterben Paula und Coen. Ihre drei Kinder überleben den Krieg.

Paula Bermann - Die Entgleiste Welt. Musketier Verlag, Bremen 2021. ISBN 978-3-946635-67-3. Euro 24,90

Nieuwe informatie over de onderduik in Jutphaas

November 2020. Nadere informatie over mijn grootvader Egbertus Hendrikus Schellinger (Bert) en diens dochter (mijn moeder) Johanna Elisabeth Margaretha Hendrika Schellinger (Joke).

Bert Schellinger

Bert werd geboren te Den Helder, 7 juni 1895. Zijn ouders en voorouders kwamen van Oudeschild (Texel). Later verhuisde hij naar Amsterdam. Hij trouwde op 2 februari 1921 met Johanna Elisabeth de Vries (eveneens Joke) te Weesp.

Op 30 januari 1939 verhuisden ze naar de W.A. Vultostraat 98 in Jutphaas. In dit huis heeft later 7 maanden lang Sonja van Es ondergedoken gezeten. Het huis werd ook als doorgangshuis gebruikt.

Op de kaart van Utrecht zie je dat deze straat in het verlengde ligt van de Constantijn Ezaijstraat, waar Paula en Coen verbleven bij de familie Jan Kooy. Dit was een collega van Bert. Beide mannen waren sergeant in het leger, bij hetzelfde legeronderdeel en beide geboren in Den Helder, bovendien vrijwel even oud.

In maart 1944 verhuisde hij naar de Van Humboldtstraat 103 bis te Utrecht en later in februari 1945 naar de Weerdsingel W.Z.11 bis., ook in Utrecht. Eind 1947 verhuisde hij naar Amsterdam. Het paar scheidde van elkaar in 1957, waarna hij opnieuw trouwde met Hendrika Johanna (Henny) Bruintjes. Hij is overleden op 23 september 1976. Hij was toen 81. Zijn eerste echtgenote Joke overleed in 1979. In dat zelfde jaar overleed ook zijn tweede vrouw.

Joke Schellinger

Bert had twee dochters: Betty, geboren 12 juni 1922 en Joke, geboren 20 november 1923. Naar verluid verbleef zijn echtgenote (mijn oma) gedurende lange tijd tijdens de oorlog in een sanatorium, dochter Betty woonde in Eindhoven. Dochter Joke woonde samen met Bert in Jutphaas. Na de oorlog kreeg Joke een relatie met een zekere Jan van der Kooi (niets van doen met de Jan Kooy uit het boek). Uit deze relatie kwamen twee kinderen voort, ik zelf op 25 september 1950 en mijn broer Bert in december 1953 (overleden in 2009). Nadat deze relatie werd beëindigd, trouwde zij in 1953 in Amsterdam met de weduwnaar Cees Faber, die al 5 kinderen had. Uit deze nieuwe relatie werden nog 2 kinderen geboren. Mijn moeder Joke overleed op 13 mei 1982.

Bert Schellinger in 1957, Joke Schellinger, data niet bekend, naar schatting, tussen 1943 en 1947.

Hogeschool van Amsterdam - Literatuur en Vertellen. Deze ontspoorde wereld

Als je de website <https://literatuurenvertellen.webnode.nl> bezoekt, kijk Paula Bermann je aan.

De site is gemaakt als onderdeel van het vak *Literatuur en Vertellen* van de Hogeschool van Amsterdam. Eén van de boeken die de studenten mochten lezen was *Deze ontspoorde wereld*.

Op verzoek van een docent heeft een van de kleinkinderen van Paula Bermann, Linda Bouws, vragen beantwoord over de publicatie en de mogelijke impact die de uitgave had op de familie.

Over de geschiedenis van de dagboeken (vijf schriften)

Linda Bouws: 'De dagboeken van mijn grootmoeder Paula Bermann stonden bij ons thuis in de kast in de Van Eeghenstraat. Hoe ze daar zijn terechtgekomen is niet duidelijk. De dagboeken moeten uit het onderduikadres van mijn grootouders, vlak voor ze verraden zijn, zijn verplaatst naar een veiliger plek. Als kind werd ik door ze aangetrokken, maar kon ze niet lezen: dicht geschreven cahiers in het Duitse Kurrentschrift, in een heel evenwichtig handschrift. Mijn moeder Sonja, haar zuster Inge en broer Hans hebben zo'n veertig jaar na het beëindigen van WO II besloten de vier cahiers te laten vertalen in modern Duits door Johan H. Winkelman. Hij heeft er drie jaar over gedaan. Mijn moeder, haar zus en haar broer wilden het niet publiceren, de tekst was te emotioneel en confronterend.'

Vraag:

Het dagboek is pittig wat betreft de inhoud. Het biedt een inzicht in politiek en oorlog, maar vooral ook in een persoonlijke situatie. Doordat het een dagboek is, staan er buitengewoon openhartige gedachten en gedachtegangen in. Hoe was dat voor jullie om te lezen? En later gepubliceerd en geopenbaard te zien?

Linda Bouws: 'Als ik voor mij zelf spreek: ik had het dagboek in de Duitse vertaling al gelezen toen het in 1987 en de volgende jaren werd vertaald in modern Duits, en was er toen zeer door geraakt, ook om mijn grootmoeder te leren kennen. Ik was vooral geïntrigeerd door de verhalen over mijn moeder Sonja en de andere familieleden, en hoe het hun allemaal is vergaan. Al lezend wist ik ook hoe het Paula, Coen en Inge was vergaan nadat ze opgepakt waren, Paula's trieste zelfmoord na de dood van haar man en dat maakte het lezen extra wrang. Bij de voorbereidingen van de Nederlandse publicatie werd ik ook geraakt door de politieke observaties in haar boek en de parallellen met nu. De meeste kleinkinderen hadden de dagboeken niet gelezen, of slechts fragmenten. Het

kwam hard binnen.'

Een aardige opdracht was om de studenten een selectie te laten maken van boeken genoemd in *Deze ontspoorde wereld*. Zie: [Steinz en Bermann](#) (PDF)

Deze powerpoint presentatie geeft een goede indruk van de opdrachten: [Deze ontspoorde wereld ppt](#) (PDF)

Op de website literatuurenvertellen.webmode.nl staan de boeken die bij het project aandacht kregen. Alleen ontbreekt het boek waarvan de auteur je aankijkt als je de site bezoekt.

NIOD - Instituut voor oorlogs-, holocaust- en genocidestudies. Paula Bermann - Het origineel van het dagboek online

Het volledige dagboek staat online op archieven.nl via het NIOD. Op dit moment zijn de scans nog niet downloadbaar als één bestand.

Zie: <https://www.archieven.nl/Bermann>

Klik op: Ga naar scans (links boven onder illustratie)

Beschrijving NIOD:

Openbaarheid:	Volledig openbaar
Vorm:	Dagboek (6 cahiers - deel 1 (13 juli 1942 t/m 23 januari 1943); deel 2 (15 juni 1940 tot juni 1942); deel 3 (niet aanwezig); deel 4 (25 januari 1943 t/m 25 mei 1943); deel 5 (7 juni 1943 t/m 10 oktober 1943); deel 6 (17 oktober 1943 t/m 20 december 1943); deel 7 (eind december 1943 t/m eind maart 1944))
Omvang:	702 pagina's
Periodisering:	15 juni 1940 - 19 maart 1944
Periode van ontstaan:	15 juni 1940 - 19 maart 1944
Localisering:	Amsterdam; Westerbork (Drenthe); Bergen-Belsen (Duitsland)
Taal:	Duits (Het Duitse Kurrentschrift)

<p>Inhoud:</p>	<p>De Duits-Joodse Paula Bermann (1895-1945) trouwt in 1918 met de Amsterdamse Joodse zakenman Coenraad van Es. Van 1940 tot 1944 houdt Paula in Amsterdam een dagboek bij. Dat doet ze in het Kurrentschrift, een Duitse schrijfmethode die nog maar weinigen kunnen lezen. Het dagboek vormt een beklemmend verslag over de wereld in oorlog, haar Nederlandse gezin, haar familie in Duitsland. Bermann is politiek zeer goed geïnformeerd en beschrijft het dagelijks leven in Amsterdam gedetailleerd. Tussen de regels door klinken haar angsten en verlangens, en haar weerzin tegen een opgelegde identiteit: zowel Duits als joods. Als Duitse wordt ze gewantrouwd, als joodse opgejaagd. Bermanns dagboek aantekeningen zijn doortrokken van weemoed, boosheid, zorg om haar kinderen Hans, Sonja en Inge, afkeer van haar landgenoten en angst voor verraad. Het dagboek eindigt abrupt: voorjaar 1944 worden Paula, haar man Coen en hun dochter Inge verraden, opgepakt en via Westerbork naar Bergen-Belsen gedeporteerd. Vlak voor de bevrijding sterven Paula en Coen: hij bezwijkt aan difterie, waarna zij zelfmoord pleegt door tegen stroomdraad aan te lopen. De drie kinderen overleven de oorlog. (Bron: Uitgeverij Balans)</p>
<p>NB:</p>	<p>Op 31 augustus 2018 verscheen bij Uitgeverij Balans “Een ontspoorde wereld, Het oorlogsdagboek van Paula Bermann” (ISBN: 9789460038792 paperback en 9789460039171 ebook). Het betreft een Nederlandse vertaling van dit in cahiers geschreven dagboek. Het bevat tekeningen van Sonja van Es, de dochter van Paula.</p>
<p>Datum beschrijving:</p>	<p>19 april 2018</p>
<p>Illustratie:</p>	<p>Eén van de tekeningen van Paula's dochter Sonja.</p>

---

3 oktober 1943

Paula Bermann

Voorheen was dit in Leiden een feestdag. Nu wacht men op de bevrijding, en we worden er gedeprimeerd en afgemat van. Het was de hele week koud en regenachtig, en beneden hebben ze de kachel al aan, wij zaten met jassen aan en met dekens om ons heen, maar vandaag is het een heldere herfst dag met veel zon. Napels is vrij, vrijdag marcheerden de geallieerden de stad binnen. De Duitsers hebben alles verwoest, zullen ze over een paar weken voor de poorten van Rome staan? Blazen ze ook de Eeuwige Stad op? De paus staat machteloos, waar blijft de hulp van gebeden, en waarom doet hij Hitler, Mussolini en alle andere schuldigen niet in de ban? Het is angst of te grote mildheid, maar goedheid in deze tijd helpt niet.

Gisteren zijn negentien jonge mensen gefusilleerd, waarschijnlijk om de moorden te wreken op NSB-politieagenten, op generaal Seyffardt, op Posthuma. Er was een Joodse student bij, Frijda, die mijn man kende. Hopelijk zijn zijn ouders niet meer in Amsterdam om deze vreselijke gebeurtenis mee te maken. Ook de vrouwelijke moordenaar op de Utrechtse commissaris Kerlen is opgepakt. Ze zeggen dat ze een halve Jodin is, Van Lier geheten. Is het werkelijk zo? Propaganda natuurlijk. Bij de negentien gefusilleerden zaten drie Boissevains, twee waren broers, vreselijk.

Ik kon niet slapen, steeds zag ik die arme mensen voor me en de ouders, de

vrouwen. Wat is een mensenleven waard? Het idee dat een kind wordt doodgeschoten en te bedenken wat zich heeft afgespeeld tot het einde kwam, de laatste uren, ogenblikken. Daarom zit ik steeds zo in angst om Hans, want Joden nemen ze er altijd bij, om het even of ze schuldig zijn of niet.

Ik zie alles donker in, hoewel het aan de fronten goed gaat, vooral aan het Russische front. De laatste dagen gaat het wat langzamer. Kiev is nog niet bevrijd. Duitsland werd deze week vaak gebombardeerd. Vanuit Italië is Zuid-Duitsland nu gemakkelijk te bereiken, en München werd twee keer gebombardeerd, een keer overdag en vannacht. Ook Hannover, Emden, Braunschweig, Hagen (Westfalen). Hoe hard het ook klinkt, toch geloof ik dat deze oorlog alleen door bombardementen kan worden beslist, in een invasie in het Westen geloof ik niet.

Ik dacht dat Inge dit weekeinde zou komen, en sinds gisteren luister ik scherp naar elke voetstap, maar tevergeefs. Misschien volgende week. Zo leef je van week tot week, eindeloos lang en geen sprankje hoop. Nog nooit was ik zo afgemat, ik ben geprikkeld, en mijn man en ik kunnen dikwijls niets van elkaar hebben. En toch moet je. Ons kind is ook vaak humeurig, verveelt zich, maar ze houdt zich tamelijk goed. Maar haar natuur is veranderd. Uit het kind dat graag leerde, ontwikkelde zich een modern meisje dat heel andere ideeën heeft gekregen. Ze wil zich na de oorlog uitleven, zegt ze. Vindt ze haar weg weer als ze bij vroegere gelijkgezinden is?

Morgen eindigt de zomertijd, dan zitten we om zes uur in het donker. Vorig jaar konden we al om zes uur beneden komen, maar nu moeten we tot negen uur boven blijven. De mensen zijn bang! Geen wonder, als ze dit hadden voorzien, dan waren ze nooit aan het waagstuk begonnen, want het is en blijft een risico. De enige troost is dat ze levens redden, en verder speelt de pecunia ook een rol. Ze krijgen geld en dat gun ik de mensen. Tussen hen en ons blijft de relatie goed. We stellen geen eisen, zijn snel tevreden, leven teruggetrokken, en dat ene uur dat we in de familiekring zijn, brengen we door met lezen. Ik ben traag geworden, geen beweging, altijd zitten. Je wordt dik zonder dat je veel vet en boter krijgt. Ach, ik zou graag werken. Ik deed het vroeger zo graag, van 's ochtends tot 's avonds was ik in de weer, en nu? Steeds zitten, 's morgens een beetje werken in de kamer, de afwas, maar de dag is lang.

Mijn Duitse schoonzusje Klara was jarig op 30 september, leeft ze nog?